

Στοιχεία για την οικονομική ζωή των προσφύγων στις λεγόμενες ελεγχόμενες δομές προσωρινής φιλοξενίας

Η μετακίνηση πληθυσμών και η μετανάστευση αποτελούν ίσως τα πιο κρίσιμα ζητήματα του εικοστού πρώτου αιώνα, ενώ εικάζεται ότι θα εντατικοποιηθούν στο μέλλον εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής (Betts, 2021). Ειδικότερα και αναφορικά με τις μετακινήσεις προσφύγων, που εγκαταλείπουν τη χώρα τους εξαιτίας πολεμικών ή εμφύλιων συρράξεων και αναζητούν ανθρωπιστική βοήθεια στο εξωτερικό, μεγάλη πρόκληση παραμένει η διασφάλιση της ασφαλούς μετεγκατάστασής τους στις χώρες υποδοχής και η εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης που θα τους καθιστά οικονομικά ανεξάρτητους (Wardeh & Marques, 2021).

Η πλειοψηφία των προσφύγων δεν έχει τους οικονομικούς πόρους να ταξιδέψει σε χώρες μακριά από τον τόπο καταγωγής τους. Καταλήγουν λοιπόν σε γειτονικές, συνήθως φτωχές χώρες, όπου παραμένουν για δεκαετίες σε Ελεγχόμενες Δομές Προσωρινής Φιλοξενίας προσφύγων (ΕΔΠΦ), σε μια κατάσταση παρατεταμένης προσφυγιάς (Loescher & Milner, 2005 · Crawford et al., 2015 · Kraler et al., 2021), με περιορισμένα ή ανύπαρκτα εργασιακά δικαιώματα για τους ενήλικες, ελάχιστες ευκαιρίες εκπαίδευσης για τους ανηλίκους και υποτυπώδεις υγειονομικές παροχές (Betts, 2021 · Betts et al., 2017b). Οι αιτίες της μακροχρόνιας παραμονής τους στις δομές αυτές, είναι συνήθως οικονομικοί και πολιτικοί (Turner, 2016 · De la Chaux et al., 2018). Διαφαίνεται, ως εκ τούτων, η ανάγκη εξεύρεσης βιώσιμων λύσεων και ανάπτυξης πολιτικών σε διεθνές επίπεδο που θα διασφαλίζουν στους πρόσφυγες τα θεσμοθετημένα ανθρώπινα δικαιώματα, και ειδικά σε ό,τι μας αφορά το δικαίωμά τους στην εργασία.

Από την ανάλυση που ακολουθεί, προκύπτει η ανάγκη κατανόησης της οικονομικής ζωής των προσφύγων με την έννοια των ποικίλων ρόλων που ενδύονται σε μια σύγχρονη αγορά: ως παραγωγοί, καταναλωτές, πωλητές, υπάλληλοι ή εργοδότες και επιχειρηματίες (Betts et al., 2017b). _

Ο ΒΙΟΠΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Αρχικά, ο βιοπορισμός τους επαφίεται στην ανθρωπιστική βοήθεια Διεθνών και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Ωστόσο, καθώς η διαμονή τους στις ΕΔΠΦ παρατείνεται και η πρώτη περίοδος αναγκαίας άμεσης συνδρομής παρέρχεται, η βοήθεια αυτή διακόπτεται λόγω του υπέρογκου

οικονομικού κόστους που συνεπάγεται (Omata, 2016). Επιπλέον, αυτού του είδους η βοήθεια υποσκάπτει τη βιώσιμη εξυπηρέτηση των αναγκών και την αυτοδυναμία των προσφύγων μελλοντικά (Pomproni et al., 2019 · Leeson et al., 2020). Στην τριετή στρατηγική της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες (UNHCR) τονίζεται η ανάγκη οικοδόμησης οικονομικών ευκαιριών στις χώρες υποδοχής (UNHCR, 2019) για την κάλυψη των βασικών αναγκών τους με βιώσιμες και αξιοπρεπείς μεθόδους (Leeson et al., 2020). Στην πραγματικότητα, όμως, οι πρόσφυγες αντιμετωπίζουν νομικά και θεσμικά εμπόδια, αφού στην πλειονότητα των χωρών υποδοχής δεν έχουν δικαίωμα στην εργασία (Wardeh & Marques, 2021). Κατά συνέπεια παραμένουν εξαρτημένοι από την ανθρωπιστική βοήθεια ή καταφεύγουν στην παράνομη εργασία (Stave & Hillesund, 2015 · Teye & Yebleh, 2015).

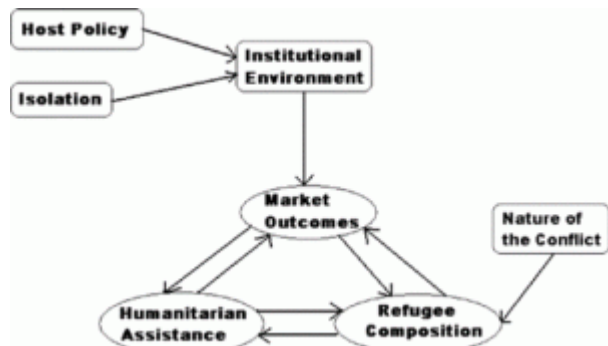
Αναφορικά με τις ευκαιρίες απασχόλησης διαφαίνεται, από την πλειοψηφία των ερευνών, ότι οι πρόσφυγες αντιμετωπίζουν περισσότερα εμπόδια σε σχέση με τους μετανάστες και τους εθνικούς πληθυσμούς των χωρών υποδοχής. Οι λόγοι είναι συνήθως: το νομοθετικό πλαίσιο του κράτους υποδοχής, η προηγούμενη εκπαίδευσή τους, τα κοινωνικά τους δίκτυα, το φύλο, η διάρκεια παραμονής τους στην ΕΔΠΦ και τα γλωσσικά εμπόδια (Betts et al., 2017b · Senthana et al., 2021 · Schmidt & Muller, 2021). Μια γενική παρατήρηση είναι ότι οι πρόσφυγες στις ΕΔΠΦ των χωρών υποδοχής στερούνται εργασιακών δικαιωμάτων και ελευθεριών, γεγονός που δυσχεραίνει σημαντικά την ομαλή τους ένταξη στην κοινωνία. Ταυτόχρονα, οι πρόσφυγες και οι μετανάστες έρχονται αντιμέτωποι με κοινωνικές προκαταλήψεις και ρατσισμό που υποβαθμίζει ακόμη περισσότερο την ποιότητα της ζωής τους και των μελών της οικογένειάς τους (Wright & Moorthy, 2018).

Εκτός από το απαγορευτικό νομοθετικό πλαίσιο της χώρας υποδοχής, τροχοπέδη αποτελεί και η άγνοια του εκπαιδευτικού και επαγγελματικού τους υπόβαθρου (Andersson, 2021). Η αποτυχία αναγνώρισης των προηγούμενων γνώσεων και επαγγελματικών εμπειριών τους, αποτρέπει την απορρόφησή τους στην αγορά εργασίας των χωρών υποδοχής, με συνακόλουθες αρνητικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις (φορολογική διαρροή από παράνομη εργασία, σχολική διαρροή για τα παιδιά των προσφύγων κα.) (Arendt, 2022). Ακόμα και εάν αποκατασταθούν επαγγελματικά στη χώρα υποδοχής, οι πρόσφυγες φαίνεται ότι εργάζονται βάσει των βιοποριστικών αναγκών τους και όχι βάσει των γνώσεων και επαγγελματικών εμπειριών τους από τη χώρα καταγωγής (Yastioğlu & Alparslan, 2023 · Luksyte et al., 2014 · Yalim, 2021)

Οι ως άνω διαπιστώσεις αναφορικά με το οικονομικό και κοινωνικό κόστος βιοπορισμού των προσφύγων φαίνεται να αναγνωρίζονται από τις χώρες υποδοχής. Έχουν αρχίσει να υλοποιούνται πολιτικές απορρόφησης των προσφύγων στις αγορές εργασίας, αλλά η αποτελεσματικότητά τους δεν μπορεί να εκτιμηθεί στο άμεσο μέλλον (Aslund et al., 2017 · Marbach et al., 2018). Επιπλέον, οι πολιτικές αυτές καθορίζονται από τη γενική κατάσταση των σχέσεων εργασίας κάθε χώρας και από τον βαθμό της ελαστικοποίησης τους.

ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΤΩΝ ΕΔΠΦ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Αξίζει, αρχικά, να σταθούμε στη μελέτη του Werker (2007), ο οποίος παρουσιάζει σχηματικά τα αγοραία αποτελέσματα της οικονομικής ζωής των προσφύγων στις ΕΔΠΦ, όπως φαίνεται στο κάτωθι σχήμα:

Πηγή: *Journal of Refugee Studies* Volume 20, Issue 3, September 2007, Pages 461–480, <https://doi.org/10.1093/jrs/fem001>

Όπως παρατηρούμε, οι αγορές των ΕΔΠΦ και τα αποτελέσματά τους διαμορφώνονται συνεχώς από πλήθος παραγόντων: θεσμικό περιβάλλον (χωρική απομόνωση ΕΔΠΦ και πολιτικές κρατών υποδοχής), ανθρωπιστική βοήθεια και δημογραφική σύνθεση προσφύγων (η οποία εξαρτάται από τη φύση των συρράξεων που οδηγούν σε μετακινήσεις πληθυσμών).

Οι ΕΔΠΦ δεν είναι συνήθως αποκλεισμένες από τα άτομα των κοινωνιών υποδοχής, τα οποία μπορούν να αναπτύσσουν οικονομικές σχέσεις με τα εμπορικά κέντρα που συστήνονται σε αυτές. Τα εμπορικά αυτά κέντρα με τη σειρά τους μπορεί να είναι ανοιχτά στη διακίνηση εμπορευμάτων μέσω τοπικών (και άρα διεθνών) αγορών. Το κοινωνικό κεφάλαιο των προσφύγων, με την έννοια των δεσμών τους με τη χώρα καταγωγής τους, ενισχύει τη διακίνηση προϊόντων μεταξύ των αγορών των ΕΔΠΦ και των χωρών καταγωγής.

Ειδικότερα, και αναφορικά με το κοινωνικό κεφάλαιο των προσφύγων και τις οικονομικές συναλλαγές τους με τις χώρες καταγωγής τους, ενδιαφέρον παρουσιάζει το εξής οξύμωρο: ενώ οι πρόσφυγες συνήθως παραμένουν μακροχρόνια εγκλωβισμένοι σε ΕΔΠΦ, τα χρήματά τους (αποκτημένα είτε μέσω ανθρωπιστικής βοήθειας, είτε μέσω άτυπης εργασίας, είτε μέσω νόμιμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων εντός των ΕΔΠΦ) διακινούνται συνεχώς προς τις χώρες καταγωγής τους (Lokot, 2020 · Zuntz, 2021 · Horst, 2004 · Monsutti, 2008 · Omata, 2016).

Αναφορικά με τη δημογραφική σύνθεση των ΕΔΠΦ, ως παράγοντα διαμόρφωσης των αποτελεσμάτων αγοράς, θα πρέπει να σταθούμε εν συντομία στις εργασιακές ευκαιρίες των γυναικών. Οι περιορισμοί εδώ φαίνεται να εντείνονται από το επιπλέον αίτιο των φυλετικών έμφυλων διακρίσεων (Senthana et al., 2021 · Teye & Yebileh, 2015) και των ακόμη πιο περιορισμένων ευκαιριών για εργασία για τις γυναίκες. Χαρακτηριστικό είναι ότι στις περισσότερες ΕΔΠΦ δεν υπάρχουν δομές για τη φύλαξη και

δημιουργική απασχόληση παιδιών προσχολικής ηλικίας γεγονός που περιορίζει τη δυνατότητα αρκετών γυναικών να εργαστούν.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέταση του ζητήματος των καταναλωτικών αναγκών των προσφύγων, πέραν των εργασιακών αναγκών τους. Δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι οι πρόσφυγες χρειάζονται ρευστότητα για να έχουν αγοραστική δύναμη. Η ικανοποίηση των καταναλωτικών αναγκών τους μέσω των αγορών, και όχι μέσω της ανθρωπιστικής βοήθειας σε είδος, ενισχύει την κοινωνικοποίησή τους, προάγει την κανονικότητα της καθημερινής ζωής τους, γεννάει αισθήματα αλληλεγγύης μέσω της αλληλεπίδρασης με την οικονομική ζωή της χώρας υποδοχής και εν τέλει λειτουργεί ως αρωγός στην ανοικοδόμηση της πληγείσας αξιοπρέπειάς τους (Oka, 2014).

Η ενεργή οικονομική ζωή των προσφύγων φαίνεται να μειώνει την ευαλωτότητά τους. Ταυτόχρονα όμως γεννά δυσaréσκεια και συγκρούσεις στις χώρες υποδοχής αναφορικά με τον ανταγωνισμό στην αγορά εργασίας και τις αναδιανεμητικές ενισχύσεις που ενδεχομένως επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Ωστόσο, έρευνες δείχνουν ότι συνολικά οι επιπτώσεις της οικονομικής ανάπτυξης των ΕΔΠΦ είναι μάλλον θετικές - σε όρους οικονομικής ανάπτυξης - για τις οικονομίες των χωρών υποδοχής. Ειδικά για τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες υποδοχής, οι κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες δεν μεταβλήθηκαν μετά την εισροή προσφύγων, συγκριτικά με αντίστοιχης οικονομικής ανάπτυξης χώρες με απουσία προσφύγων (Coniglio et al., 2023).

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

Πλήθος ερευνητών έχουν μελετήσει τα μέσα βιοπορισμού των προσφύγων και τις οικονομικές επιπτώσεις τους στις χώρες υποδοχής σε μεγάλες ΕΔΠΦ στην Αφρική. Η συγκεκριμένη ήπειρος έχει βιώσει μεγάλης κλίμακας μετακινήσεις πληθυσμών (Boateng, 2010 · Coniglio et al., 2023). Θα παρουσιάσουμε συνοπτικά τα ευρήματα των ερευνών τους, τα οποία λόγω της φύσης και των αίτιων (εμφύλιες συρράξεις, πολεμικές συγκρούσεις, καταπιεστικά καθεστώτα) των προσφυγικών ροών στην Αφρική μπορούν, ενδεχομένως, να γενικευθούν (Boateng, 2010 · Coniglio et al., 2023 · Teye & Yebleh, 2015 · Werker, 2007 · Betts et al., 2017b).

Σύμφωνα με τους Teye και Yebleh (2015), πρόσφυγες από τη Λιβύη εγκατεστημένοι στην Γκάνα στερούνται εργασιακών δικαιωμάτων λόγω της νομοθεσίας της χώρας υποδοχής. Αντίστοιχα ευρήματα αναφέρονται σε έρευνες και σε άλλες χώρες της Αφρικής, όπως στην Κένυα (Omata, 2016 · Wardeh & Marques, 2021 · Oka, 2014), στη Ρουάντα (Alloush et al., 2017), και στην Ουγκάντα (Werker, 2007 · Betts et al., 2017a).

Αναφορικά με την έλλειψη οικονομικής ρευστότητας των προσφύγων και τα εμπόδια στην πρόσβαση σε οικονομικούς πόρους, ο Ruddick (2011) προτείνει τη χρήση τοπικών νομισμάτων στις ΕΔΠΦ. Το τοπικό νόμισμα, εξαιτίας του ότι υποστηρίζεται από τις ανάγκες και την επιθυμία της κοινότητας εντός της οποίας χρησιμοποιείται, και όχι από το κυρίαρχο κράτος, διευκολύνει την οικονομική συνδιαλλαγή μεταξύ μερών με έλλειψη ρευστότητας. Η καινοτόμος αυτή θεωρία έχει εφαρμοστεί σε

δύο ΕΔΠΦ προσφύγων στην Κένυα με τη χρήση των τοπικών νομισμάτων Eco-Pesa και Bangla-Pesa (Ranalli, 2014 · Ruddick et al., 2015 · Barinaga et al., 2019). Στα θετικά αποτελέσματα της κυκλοφορίας τοπικών νομισμάτων συγκαταλέγονται επίσης η αύξηση της απασχόλησης των νεαρών προσφύγων και η ανάληψη δράσεων για μείωση του ρυπογόνου περιβαλλοντικού αποτυπώματος των ΕΔΠΦ (Ruddick, 2011). Αν και πρόκειται για πρακτική που χρήζει περαιτέρω πειραματικής εφαρμογής, εντούτοις τα πρώτα ευρήματα της χρήσης τοπικών νομισμάτων δείχνουν βελτίωση τόσο του βιοτικού επιπέδου των προσφύγων όσο και των γειτονικών κοινοτήτων των χωρών υποδοχής.

Σε συμφωνία με τις ανωτέρω παρατηρήσεις είναι και τα ευρήματα της έρευνας των Alloush et al. (2017) στην ΕΔΠΦ του Kigeme στη Ρουάντα. Οι πρόσφυγες εφευρίσκουν τρόπους ανταλλαγής της βοήθειας που λαμβάνουν σε είδος με χρήματα, προκειμένου να προβαίνουν σε αγορές προϊόντων από τοπικά καταστήματα. Οι συγγραφείς προτείνουν να ακολουθηθεί το παράδειγμα των ΕΔΠΦ του Gihembe και του Nyabiheke, όπου η ανθρωπιστική βοήθεια παρέχεται σε χρήμα γεγονός που διευκολύνει τις οικονομικές συναλλαγές των προσφύγων με τις αγορές των κοινοτήτων υποδοχής. Εξάλλου, όπως αναλύσαμε και ανωτέρω, η ικανοποίηση των καταναλωτικών αναγκών τους, αφενός αυξάνει την ευημερία των προσφύγων και αφετέρου ωφελεί την ανάπτυξη των επιχειρήσεων των χωρών υποδοχής. Καίτοι το παράδειγμα των δύο αυτών ΕΔΠΦ δεν επιλύει το ζήτημα της πρόσβασης των προσφύγων στην αγορά εργασίας, εντούτοις θεωρούμε ότι η παροχή χρηματικής βοήθειας συμβάλει στην ομαλότερη ένταξή τους στην κοινωνία υποδοχής, μέσω της ανάπτυξης οικονομικών σχέσεων με την τοπική κοινωνία, και συνεπώς στην άμβλυνση όψεων των κοινωνικών προκαταλήψεων και του ρατσισμού.

Με άλλα λόγια, η οικονομική ζωή των προσφύγων είναι διακριτή από αυτή των υπολοίπων οικονομικά ενεργών ατόμων σε μια κοινωνία, διότι βρίσκονται - τρόπον τινά - εγκλωβισμένοι (Betts et al., 2017a):

Α) σε ένα καθεστώς μερικής δικαιοδοσίας του κράτους υποδοχής και μερικής δικαιοδοσίας της διεθνούς κοινότητας.

Β) ανάμεσα σε επίσημους και ανεπίσημους θεσμούς, έχοντας περιορισμένη πρόσβαση στη νόμιμη εργασία. Ακόμα όμως και στις περιπτώσεις ανάπτυξης νόμιμης επιχειρηματικής δραστηριότητας εντός της ΕΔΠΦ, οι πρόσφυγες υποχρεούνται να καταβάλουν αντίστοιχους φόρους με τους επιχειρηματίες της χώρας υποδοχής, χωρίς όμως να απολαμβάνουν τα ίδια προνόμια, αναφορικά τουλάχιστον με το εύρος της αγοράς στην οποία απευθύνονται (Omata, 2016).

Γ) ανάμεσα σε εθνικές και διεθνικές οικονομίες, αφού συνήθως η κύρια πηγή και ο κύριος προορισμός των χρηματικών κεφαλαίων των προσφύγων είναι εκτός των συνόρων της χώρας υποδοχής.

Ενδεχόμενη λύση θα ήταν η παροχή κινήτρων από τους Διεθνείς Οργανισμούς στις χώρες υποδοχής, προκειμένου να καταστούν οι πρόσφυγες οικονομικά ανεξάρτητοι και παραγωγικοί για την οικονομία του τόπου εγκατάστασής τους. Επιπλέον, χρειάζεται διαρκής ανατροφοδότηση, με εμπλοκή των προσφύγων στη συζήτηση, προκειμένου να εξευρίσκεται η πιο πρόσφορη σε κάθε περίπτωση λύση.

***Η Χριστίνα Παππά** είναι μεταπτυχιακή φοιτήτρια Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης και Διαμεσολάβησης. Το κείμενο αυτό αποτελεί μέρος ερευνητικής εργασίας που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Πηγές και Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη:

1. Alloush, M., Taylor, J. E., Gupta, A., Valdes, R. I. R., & Gonzalez-Estrada, E. (2017). Economic life in refugee camps. *World Development*, 95, 334-347.
2. Andersson, P. (2021). Recognition of prior learning for highly skilled refugees' labour market integration. *International Migration*, 59(4), 13-25.
3. Arendt, J. N. (2022). Labor market effects of a work-first policy for refugees. *Journal of Population Economics*, 35(1), 169-196.
4. Aslund, O., Forslund, A., & Liljeberg, L. (2017). *Labour market entry of non-labour migrants-Swedish evidence*(No. 2017: 15). Working Paper.
5. Barinaga, E., Zapata, M. J., & Ruddick, W. (2019). Malleable grassroots infrastructures for the interstices: The case of the Kenyan community currencies. In *WINIR Conference in the Special Themed Session "Multiple Currency Systems: Blessing and Curse"*, Lund University, Lund, Sweden, September(pp. 19-22).
6. Betts, A. (2021). *The wealth of refugees: how displaced people can build economies*. Oxford University Press
7. Betts, A., Bloom, L., Kaplan, J. D., & Omata, N. (2017a). *Refugee economies: Forced displacement and development*. Oxford University Press.
8. Betts, A., Omata, N., & Bloom, L. (2017b). Thrive or Survive? Explaining Variation in Economic Outcomes for Refugees. *Journal on Migration and Human Security*, 5(4), 716-743. <https://doi.org/10.1177/233150241700500401>
9. Boateng, A. (2010). Survival voices: Social capital and the well-being of Liberian refugee women in Ghana. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 8(4), 386-408.
10. Coniglio, N. D., Peragine, V., & Vurchio, D. (2023). The effects of refugees' camps on hosting areas: Social conflicts and economic growth. *World Development*, 168, 106273.
11. Crawford, N., Cosgrave, J., Haysom, S., & Walicki, N. (2015). Protracted displacement uncertain paths to self-reliance in exile. *HPG Commissioned Report, Humanitarian Policy Group, Overseas Development Institute*.
12. De La Chaux, M., Haugh, H., Greenwood, R. (2018) 'Organizing Refugee Camps: "Respected Space" and "Listening Posts''. *Academy of Management Discoveries* 4(2): 155–179.
13. Horst, C. (2004). *Money and Mobility: Transnational Livelihood Strategies of the Somali Diaspora*(Vol. 9). Geneva: Global Commission on International Migration.
14. Kraler, A., Etzold, B., & Ferreira, N. (2021). Understanding the dynamics of protracted displacement. *Forced Migration Review*, 68, 49-52.
15. Leeson, K., Bhandari, P. B., Myers, A., & Buscher, D. (2020). Measuring the self-reliance of refugees. *Journal of Refugee Studies*, 33(1), 86-106.
16. Loescher, G., & Milner, J. (2005). The long road home: Protracted refugee situations in Africa. *Survival*, 47(2), 153-174.
17. Lokot, M. (2020). 'Blood doesn't become water'? Syrian social relations during displacement. *Journal of Refugee Studies*, 33(3), 555-576.

18. Luksyte, A., Spitzmueller, C., & Y. Rivera-Minaya, C. (2014). Factors relating to wellbeing of foreign-born Hispanic workers. *Journal of Managerial Psychology*, 29(6), 685-704.
19. Marbach, M., Hainmueller, J., & Hangartner, D. (2018). The long-term impact of employment bans on the economic integration of refugees. *Science advances*, 4(9), eaap9519.
20. Monsutti, A. (2008). Afghan migratory strategies and the three solutions to the refugee problem. *Refugee survey quarterly*, 27(1), 58-73.
21. Oka, R. C. (2014). Coping with the refugee wait: The role of consumption, normalcy, and dignity in refugee lives at Kakuma Refugee Camp, Kenya. *American Anthropologist*, 116(1), 23-37.
22. Omata, N. (2016). Refugee economies in Kenya: preliminary study in Nairobi and Kakuma camp. *Refugee Studies Centre, Working Paper Series number*, 120(6), 9-25
23. Pomponi, F., Moghayedi, A., Alshawawreh, L., D'Amico, B., & Windapo, A. (2019). Sustainability of post-disaster and post-conflict sheltering in Africa: What matters?. *Sustainable Production and Consumption*, 20, 140-150.
24. Ranalli, B. (2014). Local currencies: A potential solution for liquidity problems in refugee camp economies. *Journal of refugee studies*, 27(3), 422-433.
25. Ruddick, W. O. (2011). Eco-Pesa: an evaluation of a complementary currency programme in Kenya's informal settlements. *International Journal of Community Currency Research*, 15(A), 1-12.
26. Ruddick, W. O., Richards, M. A., & Bendell, J. (2015). Complementary currencies for sustainable development in Kenya: the case of the Bangla-Pesa. *International Journal of Community Currency Research*, 19, 18-30.
27. Senthana, S., MacEachen, E., Premji, S., & Bigelow, P. (2021). Entrepreneurial experiences of Syrian refugee women in Canada: A feminist grounded qualitative study. *Small Business Economics*, 57, 835-847.
28. Schmidt, W., & Müller, A. (2021). Workplace universalism and the integration of migrant workers and refugees in Germany. *Industrial Relations Journal*, 52(2), 145-160.
29. Stave, S. E., & Hillesund, S. (2015). *Impact of Syrian refugees on the Jordanian labour market*. ILO.
30. Teye, J. K., & Yebileh, M. K. D. (2015). Living without economic assets: Livelihoods of Liberian refugees in the Buduburam Camp, Ghana. *Journal of International Migration and Integration*, 16, 557-574.
31. Turner, S. (2016). 'What is a Refugee Camp? Explorations of the Limits and Effects of the Camp'. *Journal of Refugee Studies* 29(2): 139-148.
32. UNHCR, (2019). *The Three year Strategy (2019 – 2021) on Resettlement and Complementary Pathways*. <https://www.unhcr.org/fr-fr/en/media/three-year-strategy-resettlement-and-complementary-pathways> (Ανακτήθηκε την 30/11/2023).
33. Wardeh, M., & Marques, R. C. (2021). Sustainability in refugee camps: A comparison of the two largest refugee camps in the world. *Journal of Refugee Studies*, 34(3), 2740-2774.
34. Werker, E. (2007). Refugee camp economies. *Journal of Refugee Studies*, 20(3), 461-480.
35. Wright, T. M., & Moorthy, S. (2018). Refugees, economic capacity, and host state repression. *International Interactions*, 44(1), 132-155.
36. Yalim, A. C. (2021). The impacts of contextual factors on psychosocial wellbeing of syrian refugees: findings from Turkey and the United States. *Journal of Social Service Research*, 47(1), 104-117.
37. Yastioglu, S., & Alparlsan, A. M. (2023). Job-Occupation Choice and Happiness at Work of Refugees: A Cross-Country Qualitative Research. *OPUS Journal of Society Research*, 20(55), 620-636.

38. Zuntz, A. C. (2021). Refugees' transnational livelihoods and remittances: Syrian mobilities in the Middle East before and after 2011. *Journal of Refugee Studies*, 34(2), 1400-1422.

-